

Henrik Pedersen: De danske Landbrug, fremstillet paa Grundlag af Forarbejderne til Christian V.s Matrikel. Kbh. 1928.

Næsten hele sit Liv igennem syslede Henrik Pedersen med dette Arbejde. Planen undergik i Tidens Løb adskillige Forandringer. I sin mest omfattende Form medførte den Udgivelsen af to Værker, en Publikation, indeholdende en statistisk-tabellarisk Oversigt over Danmarks Landejendomme ca. 1685 og i to Bind en Bearbejdelse af det hele Materiale. Henrik Pedersen har i fortrinlige Afhandlinger i dette Tidsskrift meddelt værdifulde Oplysninger om Danmarks Landboforhold i sidste Halvdel af 17. Aarhundrede. Med saa meget større Forventning saa man hen til Offentliggørelsen af det store Værk og beklagede, at hans Død (i Februar 1926) umuliggjorde dets Afslutning. Det foreliggende Værk, udgivet af en Kreds af hans Venner, viser, hvor langt han var naaet.

Bogen indeholder alene det tilrettelagte Kildestof — mærkelig nok synes Henrik Pedersen ikke at have efterladt noget Materiale til dets Udnyttelse — fordelt i 4 Tabeller. Hovedstykket (Tabel I) giver en Oversigt over alle danske Landejendomme (dog ikke Bornholms og Sønderjyllands), ordnet efter Ejerlav (Byer, Enestegaarde, Huse og Møller) og med Angivelse af Tallet paa hver enkelt Bys Gaarde og deres Hartkorn, Huse med og Huse uden Jord, anden skyldsat Jord, det samlede Hartkorn og det dyrkede Areal (i Tdr. Land). Tallene er i denne Tabel sammenregnet sogne- og amtsvis. Da Hartkornet og Arealet er omsat til Tdr. med Decimaler forstaar man det uhyre Arbejde, som har været forbundet med Tabellens Opstilling. Tabel II indeholder et Sammendrag af Hovedtabellen og meddeler de samlede Tal for Herreder, Amter, Landsdele og hele Landet. Tabel III giver en Oversigt over Besiddelsesforholdene efter Amter, Landsdele og hele Landet og fordeler Ejendomsbesidderne i 6 Hovedgrupper (Kron- og Kirkegods, Universitets- og Adelsgods, borgerlige Besiddere og jordegne Bønder). Endelig meddeler Tabel IV en Oversigt over Ejendommenes Størrelse, fordelt i Gaarde (med 6 Størrelsesgrupper), Huse og anden Jord og optalte for Amter, Landsdele og hele Landet.

Der rummes i disse Tabeller et statistisk Materiale til Oplysning om Landets Brugs- og Ejendomsforhold i 17. Aarhundrede, som maa kunne sammenstilles med tilsvarende Tabeller fra 19. Aarhundrede og med foreliggende Oplysninger fra de forudgaaende og saaledes give Grundlaget, dels for Vurderingen af Tilstanden, som den var ved Tiden for Christian V.s Matrikuleringsarbejder, og dels for Bedømmelsen af Udviklingen.

Dette er selvfølgelig et meget væsentligt Resultat.

Nogle enkelte Bemærkninger vil dog være paa deres Plads.

I Hovedtabellen udskilles selve Hovedgaardene. Ellers meddeles Oplysningerne by-, sogne-, herreds- og amtsvis. Dette er rigtigt og vel ogsaa nødvendigt, men bevirker, at det er umuligt at danne sig et Billede af Tilstanden indenfor hvert enkelt Gods. Hovedgaardene med deres tilliggende Bøndergods var i Datiden en saa betydningsfuld social og økonomisk Enhed, at det er en følelig Ulempe, at Tabellernes Opgivelser ikke lader sig udskille og indpasse i denne Ramme. Godshistorien — paa hvilken det for en stor Del er nødvendigt at opbygge vort Lands Agrarhistorie — vil saaledes ikke kunne udnytte det foreliggende Materiale. I hvert Fald kun for saa vidt en Proprietær var Ejer af en Landsbys samlede Hartkorn.

Værket meddeler Oplysninger om hvert enkelt Ejerlavs dyrkede Areal. Disse Tal har en begrænset Værdi. Henrik Pedersen har i sin Afhandling: Udsæden og det besaaede Areal paa Falster (Hist. Tidsskr. 8. R. I 101 ff.) gjort opmærksom paa, at Trevangsbruget mange Steder var en adskilligt mere kompliceret Driftsform, end man i Almindelighed forestiller sig, og at man derfor ikke kan regne med, at det aarligt hvilende Areal svarede til det halve af det besaaede. Desværre er det umuligt paa Grundlag af det foreliggende Materiale at give Oplysning om det samlede Areal, som var under Plov, saavel som at udregne, hvor megen Jord der henlaa som Enge og Overdrev. Det er dog et Spørgsmaal, om det ikke havde været rigtigt at give Oplysningerne om det dyrkede Areal et Supplement i en Angivelse f. Ex. af Sognenes og Herreders Areal. Ganske vist vilde man ikke derved have erhvervet Viden om Landets opdyrkede Omraade, men dog faaet Besked om, hvor stor en Part af dets Overflade der bar Kornafgrøder.

Endnu vigtigere er maaske et tredje Forhold, som peger paa en Mangel ved selve det benyttede Materiale. Som anført, opgiver Henrik Pedersen for hver enkelt Landsby Tallet paa Huse med og Huse uden Jord. Jeg skulde tro, at disse Tal ikke holder Stik. Ganske vist har jeg alene Kendskab til en begrænset Del af Landet: Roskildeegnen. Københavns By og Magistrat ejede her det store Bistrup Gods, spredt vidt omkring, særlig i Sømme, Voldborg og Tune Herreder. Paa Grundlag af dette Gods' Jordebøger etc. kan jeg konstatere, at Hovedstaden faktisk 1688 i Sømme Herred ejede 45 Huse, i Voldborg Herred 19 Huse og i Tune Herred 42 Huse. Ifølge Henrik Pedersens Værk var der i de samme tre Herreder: i Sømme Herred 24 Huse

med Jord, 3 uden Hartkorn, i Voldborg Herred 47 Huse med Jord, 0 uden Hartkorn og i Tune Herred 5 med Jord og 0 uden Hartkorn. Da der i disse Herreder fandtes adskillige andre Godser end Bistrup, viser Tallene, at kun en Brøkdel af Husene har været anført i de Matrikelprotokoller, Modelbøger etc., som er Grundlaget for Henrik Pedersens Arbejde. Som en Enkelthed skal jeg nævne den store Solrød By i Tune Herred. Her ejede Københavns Magistrat 10 Huse, medens Henrik Pedersen alene anfører 1. Forklaringen — tænker jeg mig — er den, at Matrikuleringsakterne og Henrik Pedersen alene meddeler de Huse, som er selvstændig matrikuleret, derimod ikke medtager dem, som har ligget paa Bøndergaardens Tilliggende og er matrikuleret sammen med disse. Er Forklaringen rigtig, og Forholdet saaledes i det hele Land, er Opgivelserne i Henrik Pedersens Værk paa dette Punkt nærmest værdiløse.

Sammenlignet hermed har det langt mindre Betydning, at Henrik Pedersen, som det fremgaar af Tallene i Tabel III, har medregnet Bistrup Gods — saa stort som et lille Grevskab — under Betegnelsen »Magistratsjord«. Det burde maaske snarere have været henført under Rubrikken »borgerlige Besiddere« eller helst have haft sin særlige Betegnelse, saa vist som det var et enestaaende Forhold, at en By var Ejer af et stort fjerntliggende Jordegods. Som Tabellen nu er indrettet, fremkommer det kuriøse Forhold, at der ingen »Magistratsjord« findes i Københavns, Frederiksborg og Kronborg Amter; i Roskilde Amt derimod ikke mindre end 297 Gaarde (og 11 Huse) med 2351,19 Tdr. Hartkorn.

Til sidst skal tilføjes, at Underarkivar Svend Aakjær har forsynet Værket med en udmærket Indledning, som gør Rede for dets Tilblivelse og — med Meddelelse af de paagældende Aktstykker — fortæller hele Matrikuleringsens Historie. Et udførligt Navneregister er udarbejdet af cand. mag. Helge Nielsen.

Axel Linvald.
